

Forum

Hoe onafhankelijk is opdrachtonderzoek?

Annick Schramme Opdrachtonderzoek is voor onderzoekers in de culturele sector van levensbelang. Het lijkt dan ook geen twijfel dat dit soort onderzoek moet worden gestimuleerd en dat onderzoekers dit met beide handen moeten aangrijpen. Maar tegelijk dient de onafhankelijkheid van het onderzoek bewaakt en bewaard te worden. En die staat onder druk, omdat het onderzoek steeds vaker politieke of economische belangen moet dienen. Enerzijds is het goed dat beleidsverantwoordelijken een kennisgebaseerd beleid willen voeren, aan de andere kant brengt dit ook risico's met zich mee. Velen zullen over de risico's van opdrachtonderzoek zwijgen omdat ze reeds uitkijken naar de volgende opdracht.

Ook al zijn de financiële belangen in sectoren als de farmaceutische industrie en de landbouw allicht groter en is de ethische dimensie ervan nog meer uitgesproken, ook sociale en culturele wetenschappers worden regelmatig geconfronteerd met die dualiteit tussen onafhankelijkheid en objectiviteit van het onderzoek enerzijds en het dienen van een politieke of economische agenda anderzijds.

Beleid en praktijk

De eerste onderzoeken inzake cultuurbeleid vallen in Vlaanderen samen met het ontstaan van het Vlaams cultuurbeleid in de jaren zestig van de vorige eeuw. In 1964 werden de eerste onderzoeken gedaan naar cultuurspreiding in Vlaanderen door het Centrum voor Cultuursociologie van de KU Leuven. De toenmalige directeur, Frans Van Mechelen, zou een paar jaar later, in 1968, zijn academische roeping inruilen voor de politiek. Als een van de eerste Vlaamse ministers van Cultuur wilde hij zijn eigen onderzoeksresultaten omzetten in de praktijk: iedere gemeente in Vlaanderen zou een eigen cultuurcentrum krijgen.

De tweede helft van de jaren negentig koos de Vlaamse regering voor een meer structureel kennisgebaseerd beleid. De toenmalige christen-democratische minister van Cultuur, Luc Martens, liet een aantal academische 'cultuurstudies' uitvoeren naar de cultuurparticipatie en cultuurspreiding en richtte een onderzoeksel op binnen zijn administratie Cultuur. De 'paarse' regering van liberalen en sociaal-democraten ging ook na 1999 op dit spoor verder. Zij besloot om voor ieder beleidsdomein van de Vlaamse regering een wetenschappelijk steunpunt voor

beleidsrelevant onderzoek op te richten. De intentie was goed: zo'n steunpunt zou de aanwezige kennis over een bepaald beleidsdomein over de universitaire grenzen heen moeten bundelen in een consortium. Via een beheersovereenkomst zou een aantal langetermijnonderzoeken vastgelegd worden voor vijf jaar. Het budget per steunpunt zou ongeveer 1 miljoen euro per jaar bedragen.

Het onderzoek over cultuur en cultuurbeleid werd ondergebracht in het steunpunt Cultuur, Jeugd en Sport, ook wel Recreatief Vlaanderen genoemd. De belangrijkste opdracht bestond erin om een

Onderzoek moet steeds vaker politieke of economische belangen dienen

grootschalig participatieonderzoek op te zetten, dat op regelmatige basis herhaald zou worden. Cultuurparticipatie was immers hét stokpaardje van minister van Cultuur Bert Anciaux (1999-2009).

Ondertussen is Vlaanderen aan de derde generatie steunpunten toe. De culturele onderzoeksagenda is min of meer dezelfde gebleven. De grootste hap van het budget gaat nog steeds naar de participatiesurvey. Naast het beleidsgericht onderzoek, schrijven de administratie Cultuur of de sectorsteunpunten nog kortlopende punctuele onderzoeken (van drie tot zes maanden) uit. Die richten zich op specifieke, actuele onderwerpen.

Van participatie naar creatieve industrie

De aandacht van het beleid is recent verschoven van sociologische naar economisch gerichte vraagstukken, zoals het booming onderzoeksterrein van de creatieve industrieën. Die verschuiving is ook af te lezen uit de onderzoeksopdrachten. Weliswaar heeft de Vlaamse regering geen apart wetenschappelijk steunpunt voor dit domein ingeruimd, maar zij gaf wel die opdracht aan het zogenoemde Flanders District of Creativity (2004). Dit leidde in 2010 tot de oprichting van een kenniscentrum Creatieve Industrieën aan de Antwerp

Management School. Vanuit de missie om 'de Vlaamse traditionele bedrijven creatiever te maken en de creatieve industrieën meer ondernemend' kwam de opdracht voor een economische impactanalyse van de creatieve industrieën in Vlaanderen. Hiermee vond Vlaanderen aansluiting bij de Europese onderzoeksagenda's. Verwante onderzoeksthema's in andere landen zijn de rol van de 'creatieve stad', 'de rol van de creatieve sectoren in innovatie' of 'cultureel ondernemerschap'. De relatief beperkte onderzoeksmiddelen voor cultuur en cultuurbeleid zijn in vele landen toegevoegd en/of geheroriënteerd in de richting van de creatieve industrie.

De toegenomen aandacht voor onderzoek naar de creatieve industrie strookt duidelijk met de huidige politieke agenda en de gewijzigde maatschappelijke context. Vijftig jaar geleden werd de 'cultuurindustrie' door de sociologen van de Frankfurter Schule – onder wie Adorno – afgedaan als verwerpelijk. Immers, cultuur werd gereduceerd tot consumptiegoed en onderworpen aan een mechanisch proces. Nu is het thema maatschappelijk en politiek aanvaard, als onderdeel van het neoliberalisme dat sinds de jaren tachtig de overheersende ideologie is geworden – ook nu we een ernstige economische crisis beleven. Ook het cultuurbeleid wordt steeds meer bekeken door die economische bril. De vroegere kunstsectoren worden nu 'kerncreatieve sectoren' genoemd, en 'cultuurparticipanten' zijn 'cultuurconsumenten' geworden.

Vlaamse impactstudie

Laat ons eens kijken naar de economische impactstudie uitgevoerd door de Antwerp Management School als illustratie. Voor de presentatie van de impactstudie opteerden de onderzoekers voor een eerlijke en open verslaggeving: de eerste tien pagina's van het onderzoeksrapport lichtten de methodologie en haar tekortkomingen toe. De opdrachtgever respecteerte deze kritische aanpak, alleen de tijdsdruk – bepaald door de politieke agenda – was onverbiddebaar. Ook de uiteindelijke cijfers waarover gecommuniceerd ging worden, waren voorwerp van discussie. Ook al hebben de onderzoekers de cijfers uitvoerig genuanceerd en geduid, enkel de globale cijfers blijven tot vandaag hangen in de hoofden van de beleidsmakers en de sectoren: de creatieve industrieën in Vlaanderen

realiseren jaarlijks 23 miljard euro omzet, leveren werk aan een kleine 60.000 zelfstandigen (13,9 procent van het totaal) en leveren ongeveer 3 procent van het bbp.

Het Vlaamse onderzoeksveld is sterk in beweging, en dat schept ook de nodige vragen rondom de effectiviteit van het bestaande onderzoeksinstrumentarium. De oprichting van de steunpunten voor onderzoek betekende omwille van zijn coherente aanpak een vooruitgang op het vlak van beleidsondersteunend onderzoek, maar de geprogrammeerde onderzoeksthema's worden nogal sterk van bovenuit gestuurd. Ook al konden de laatste steunpunten zelf een onderzoeks-

Enmaal opgeleverd, kunnen cijfers altijd gebruikt – of misbruikt – worden

agenda voorstellen, daarmee zijn de noden vanuit het veld niet noodzakelijk afgedekt. De huidige opdrachtgevers stellen tevens vaak heel scherpe deadlines aan beleidsgericht onderzoek, waardoor er amper ruimte over is voor meer fundamenteel onderzoek en lange-termijnreflectie. Dat stemt tot chronische bezinning.

Ter afsluiting wil ik daarom aan onderzoekers meegeven dat ze zich bij het aangaan van hun verplichtingen goed vergewissen van de grenzen en mogelijkheden van opdrachtonderzoek. Onvermijdelijk stappen onderzoekers bij het uitvoeren van beleidsgericht onderzoek al vanaf de opdrachtbepaling mee in het heersende beleidsdiscours. Daar moet men zich bewust van zijn. Vaak betreft het ook onderzoek dat heel direct een beleidsagenda dient. Interpretaties van onderzoeksresultaten die vaak na afsluiting van het project door de opdrachtgever worden gedaan, heeft de onderzoeker vrijwel niet meer in de hand. Dit risico speelt vooral bij evidence-based onderzoek. Want eenmaal opgeleverd, kunnen cijfers altijd gebruikt – of misbruikt – worden voor bepaalde onderzoeksagenda's of beleidsdoelen.

Onderzoekers moeten er ook van doordrongen zijn dat de opgelegde deadlines vaak niet in overeenstemming zijn met de geformuleerde onderzoeksvraag en de tijd die nodig is om het onderzoek degelijk uit te

Annick Schramme

is hoogleraar en academisch coördinator van de master Cultuurmanagement aan de Universiteit Antwerpen en leidt het Kenniscentrum Creatieve Industrieën.

voeren. De tijdsdruk loopt steeds verder op en daarmee kan de geloofwaardigheid van het onderzoek navenant in het gedrang komen. Onderzoekers moeten zich tevens verantwoordelijk voelen voor de (wijze van) verspreiding van de onderzoeksresultaten. Het delen van de onderzoeksresultaten met de sector is essentieel! Hierbij moet gezocht worden naar creatieve en toegankelijke manieren van kennisdeling.

Maar de meest fundamentele opdracht is het telkens weer zoeken naar een balans tussen de wensen van de opdrachtgevers en de eigen geloofwaardigheid.

[Advertentie]

Boekman

Tijdschrift voor kunst, cultuur en beleid

Boekman is hét forum voor kunst, onderzoek en beleid. Het tijdschrift informeert thematisch over trends en veranderingen in de culturele sector en de cultuurpolitiek.

**WORD NU ABONNEE EN ONTVANG
EEN VAN DE WELKOMSTGESCHENKEN
KIJK OP WWW.BOEKMAN.NL OF BEL +31(0)20 624 37 36**